

*Голові разової спеціалізованої вченої ради 4502
в Уманському національному університеті садівництва,
д-ру геогр. наук, проф. Соньку С.П.*

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

Голода Андрія Петровича

на дисертаційну роботу Хіміч Марії Ігорівни

**«Генеза, сучасний стан та туристсько-рекреаційне значення об'єктів
сакральної сфери Івано-Франківської області», що подана на здобуття
наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 «Природничі науки»
за спеціальністю 103 «Науки про Землю»**

Актуальність теми дослідження. Івано-Франківська область, яка є історично частиною Галичини, має багату культурну, зокрема релігійну спадщину. Наукові дослідження допомагають задокументувати та зрозуміти генезис сакральної сфери регіону, до якої належать храми, монастирі та інші релігійні місця, що вкрай важливо для збереження місцевої історії та традицій.

Розуміння поточного стану сакральних об'єктів може допомогти у розробці стратегії розвитку туризму, зокрема релігійного в Івано-Франківській області, адже саме сакральні місця часто приваблюють туристів, які цікавляться культурою, історією та духовністю. Дослідження можуть визначити шляхи відповідального та сталого розвитку туризму в сакральних об'єктах-дестинаціях, збалансовуючи інтереси туристів із збереженням навколишнього середовища і культурної спадщини.

Спеціальні наукові дослідження можуть також допомогти сформувати рекомендації щодо збереження та відновлення низки сакральних об'єктів, що, особливо в умовах війни, є життєво важливим для збереження їх історичної цілісності та забезпечення доступності не лише для релігійних цілей, а й як

туристичних дестинацій, зокрема в умовах післявоєнного розвитку туризму.

Варто зауважити, що обрана тема дослідження вимагає міждисциплінарного підходу, що базується на теоретико-методологічних основах географічних, історичних, культурологічних, економічних та туризмознавчих досліджень. Водночас, хоча результати дослідження фокусуються на конкретному регіоні, вони можуть сприяти ширшому розумінню ролі сакральної сфери у суспільстві, у тому числі і на національному та глобальному рівнях.

З огляду на це можемо зробити висновок про актуальність теми дисертаційної роботи, що була обрана М.І. Хіміч.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане у межах тематики наукових досліджень Уманського національного університету садівництва «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522), а також як складова науково-дослідної роботи відділу культури Калуської міської територіальної громади (м. Калуш, Калуського району, Івано-Франківської області).

Аналіз структури дисертації та зміст її розділів. Дисертаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 230 найменувань, який оформлений відповідно до чинного стандарту. Дисертація містить таблиці, рисунки та додатки. Загальний обсяг дисертаційної роботи – 240 сторінок (з них 183 – основний текст). Обсяг дисертації відповідає вимогам освітньо-наукової програми.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання дослідження, окреслено об'єкт, предмет дослідження та охарактеризовано його методи. У цій частині дисертації також викладено наукову новизну, практичне значення результатів дослідження, наведено відомості про особистий внесок здобувачки та про апробацію результатів дисертаційної роботи (с. 22-27).

У *першому розділі* авторка розглянула теоретичні та методологічні

засади сакрально-географічних досліджень. За результатами аналізу літературних джерел охарактеризовано об'єктно-предметну сферу сучасної сакральної географії (с. 28-32), досить ґрунтовно проаналізовано методи сакрально-географічних досліджень (с. 32-36). У цій частині дисертації авторка також розглянула проблеми поняттєво-термінологічного апарату сакрально-географічних досліджень та міждисциплінарні зв'язки сакральної географії з іншими науковими дисциплінами (с. 36-41). Логічним і доречним є також проведений аналіз історії розвитку сакрально-географічних досліджень (с. 41-47), що завершує перший розділ дисертації.

У *другому розділі* дисертаційної роботи дуже ґрунтовно охарактеризовано природні та суспільно-історичні передумови формування сакральної сфери Івано-Франківської області. Розпочинається ця частина дисертації характеристикою природних передумов формування об'єктів сакральної сфери досліджуваного регіону (с. 49-66). Зокрема, авторка здійснила фізико-географічну характеристику території дослідження, проаналізувала тектонічну, геологічну та геоморфологічну будову, клімат, гідрографічну мережу, водні ресурси, рослинний покрив, тваринний світ та природні ландшафти Івано-Франківської області. Надалі дисертантка аналізує суспільно-історичні передумови формування сакральної сфери регіону (с. 66-71). Зокрема, здійснено авторську періодизацію еволюції сакральної сфери Івано-Франківської області (с. 66), обґрунтовано і розраховано показники споруджуваності як вимір просторово-часової концентрації сакральних об'єктів регіону (с. 71-74).

У *третьому розділі* дисертації досліджено походження та проаналізовано територіальне поширення об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області. Звернено увагу на особливості визначення походження об'єктів сакральної сфери, у цьому контексті виокремлено дві їх групи – природні і природно-антропогенні (с. 76-79). На підставі власних досліджень та аналізу інформаційних джерел дисертантка ідентифікувала та описала такі підгрупи природних сакральних об'єктів області як вершини гір, скельні

комплекси, гідрооб'єкти, флористичні об'єкти, окресливши особливості їх територіального поширення (с. 79-107). Значна увага надана характеристиці та аналізу територіального поширення антропогенних об'єктів сакральної сфери, серед яких дерев'яні сакральні об'єкти, муровані сакральні пам'ятки, костели, монастирі, синагоги (с. 107-137). Проведений аналіз проілюстрований авторськими світлинами.

У четвертому розділі здійснено комплексну оцінку об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області та районування території дослідження на основі результатів проведеного авторкою кластерного аналізу. Дисертантка розробила методичку оцінки об'єктів сакральної сфери за показником сакралізації простору (с. 139-143), провела відповідні розрахунки та розрахувала інтегральні показники, здійснивши порівняння адміністративних районів області (с. 143-151). Важливим науковим результатом дисертаційного дослідження стала проведена М.І. Хіміч кластеризація об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області (с. 151-162). Зокрема, авторка обґрунтувала суть кластеризації та методичку її виконання, здійснила розрахунки, що дали змогу провести кластеризацію групи природних і природно-антропогенних сакральних об'єктів регіону. Результати кластеризації стали підставою для проведеного туристсько-рекреаційного районування території Івано-Франківської області за показниками локалізації об'єктів сакральної сфери (с. 162-176). Авторкою детально описано кожен із 5 виокремлених районів та проаналізовано основні аспекти туристсько-рекреаційного значення об'єктів сакральної сфери регіону (с. 176-180).

Завершують основний зміст роботи загальні *висновки*, в яких послідовно викладено результати вирішення усіх поставлених у дисертації завдань в контексті їх наукової новизни і практичної цінності (с. 181-183).

Новизна наукових результатів. Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що вони відрізняються своєрідним підходом до вирішення наукової проблеми з розроблення теоретико-методичних засад та методичного інструментарію щодо суспільно-географічного аналізу розвитку сакральної

сфери регіону (на прикладі Івано-Франківської області). Найбільш вагомими з них можна вважати такі:

– *вперше*

– проведено комплексне географічне дослідження об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області з урахуванням їхнього походження, що дало змогу провести типологію відповідних об'єктів (с. 76-79), їх детальний аналіз та групування (с. 79-133);

– визначено часові рамки та особливості періодів формування антропогенних сакральних об'єктів досліджуваного регіону (с. 66-71);

– обґрунтовано та розраховано показник споруджуваності антропогенних сакральних об'єктів (с. 71-74), який об'єктивно відображає динаміку їх створення у процесі історичного розвитку регіону;

– запропоновано методику інтегральної оцінки об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області (с. 139-143), що дала змогу розрахувати показники сакралізації простору для адміністративних районів регіону (с. 143-148), а також здійснити оцінку сакральних об'єктів досліджуваної території як рекреаційно-туристичних ресурсів (с. 148-151);

– *удосконалено*

– теоретичний та методологічний апарат сакрально-географічних досліджень, зокрема використано метод кластеризації для проведення рекреаційно-туристичного районування території регіону для потреб сакрального (релігійного) туризму (с. 151-162); запропоновано методику розрахунку комплексних показників сакралізації простору (с. 139-143, 148-151);

– підходи до рекреаційно-туристичного районування Івано-Франківської області з урахуванням локалізації сакральних об'єктів регіону (с. 162-176);

– *отримали подальший розвиток*

– поняттєво-термінологічний апарат суспільної географії шляхом його розширення термінами і поняттями, що стосуються розвитку сакральної сфери як об'єкта суспільно-географічних досліджень (с. 36-38);

– методика тематичного суспільно-географічного районування із

урахуванням можливостей застосування методів кластеризації та картографічного моделювання під час виокремлення відповідних районів (с. 162-165).

Ступінь обґрунтування та достовірності наукових результатів.

Наукові положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації в дисертаційній роботі є достатніми і відповідно обґрунтованими. Теоретичні та практичні рекомендації сформульовані на ґрунтовній методологічній базі, сформованій на основі аналізу праць відомих вчених, які проводили дослідження відповідно до напрямку дисертаційної роботи.

Використання авторкою дисертації загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, насамперед, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, порівняння, узагальнення, математико-статистичного, картографічного методів, історико-географічного, порівняльно-географічного, кластерного аналізу та ін. посилює логічну достовірність та методологічну обґрунтованість одержаних результатів.

Достовірність дисертаційного дослідження підтверджено апробацією його основних положень на науково-практичних конференціях та публікаціями у наукових виданнях і провадженням у практиці.

Дисертація є самостійним дослідженням, її результати викладені у 13 опублікованих наукових працях, серед яких – 3 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті в іноземних періодичних наукових виданнях, 8 – тези доповідей на науково-практичних конференціях. Кількість і характер наукових публікацій, в яких відображено основні наукові результати дисертаційного дослідження, відповідає чинним вимогам.

Практична цінність наукових результатів. Основні науково-теоретичні положення, викладені в дисертації, доведено до рівня практичного застосування. Зокрема, основні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження впроваджено на регіональному рівні – у діяльності управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради у напрямі охорони історико-культурної спадщини (довідка № 01-24/190 від

26.07.2023 року). Варто відзначити, що окремі результати дисертаційної роботи впроваджено також у навчальний процес Уманського національного університету садівництва для забезпечення викладання навчальних дисциплін «Охорона навколишнього середовища», «Збалансоване природокористування», «Географія туризму», «Заповідна справа» (акт впровадження від 14.12.2023 року). Відповідні довідка та акт містяться в додатках дисертації.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Порушень академічної доброчесності, а саме академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації результатів дослідження, у дисертації та наукових публікаціях здобувачки не виявлено. Отже, дисертаційна робота Хімч Марії Ігорівни є самостійною, оригінальною працею та не містить порушень академічної доброчесності.

Зауваження та дискусійні положення.

1. Дискусійними є окремі аспекти здійсненого у дисертації туристсько-рекреаційного районування Івано-Франківської області, яке, як задекларовано у науковій новизні (с. 25), проведено авторкою вперше. Водночас, з огляду на авторську методику, доречніше було б говорити про сакральне-географічне районування для рекреаційно-туристичних потреб, а не туристсько-рекреаційне районування загалом, яке на рівні досліджуваного регіону уже проводилося іншими науковцями (наприклад, С. Шепетюк (2006)). Поряд із цим авторська методика районування на основні лише кількісних методів (кластерний аналіз), на наш погляд, може також бути предметом дискусії, адже не враховує наявних зв'язків між сакральними об'єктами (наприклад, туристичних маршрутів), їх тяжіння до системи розселення та наявного адміністративно-територіального устрою.

2. Низка авторів відносить до сакральних об'єктів також кладовища, про що зазначає і дисертантка під час аналізу літературних джерел (с. 44). Однак надалі у дисертації кладовища як елементи сакральної сфери регіону не аналізуються. Хотілося б дізнатися чим авторка обґрунтовує таку позицію.

3. Для розрахунку показника споруджуваності антропогенних сакральних

об'єктів у дисертації відібрано 624 пам'ятки, причому зазначено, що сюди віднесено також 14 дерев'яних церков області, які згоріли у період незалежності України (с. 73). На підставі розрахунків зроблено висновок, що найменшою споруджуваністю характеризувався найдавніший історичний період (1199–1348 рр.) (табл. 2.1). Водночас можна припустити, що більшість споруджених у цей період об'єктів не збереглися до нашого часу. Тому для більшої об'єктивності методика проведення розрахунків варто було б уточнити.

4. Враховуючи те, що у меті роботи було задекларовано оцінювання туристсько-рекреаційного значення об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області, цікаво було би дізнатися про оцінку значення цих об'єктів не лише за статусом чи локалізацією, а й за відвідуваністю туристами, включенням до екскурсійних маршрутів.

5. Існують деякі зауваження і побажання щодо змісту і оформлення рисунків і таблиць у дисертації. Зокрема, картосхеми туристсько-рекреаційних районів на рис. 4.14-4.18 є надто схематичними. Доречно було б відобразити подану на них інформацію на узагальнюючій картосхемі (рис. 4.13 або 4.19). Незрозуміло чи таблиця 1.1 розроблена авторкою, чи складена за результатами аналізу літератури. Таблиці 4.8 та 4.9, очевидно, є авторськими, однак про це також не зазначено.

Наведені зауваження не є суттєвими та можуть викликати наукову дискусію і загалом не впливають на рівень дисертаційного дослідження та загальну його позитивну оцінку.

Висновок. Дисертаційна робота Хіміч Марії Ігорівни «Генеза, сучасний стан та туристсько-рекреаційне значення об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області», є завершеним і самостійним кваліфікаційним науковим дослідженням, має наукову новизну, теоретичне і практичне значення, містить науковий доробок, який викладено в публікаціях авторки. Дисертаційна робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (зі змінами)», а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами). Отже, авторка дисертації – Хімич Марія Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 «Природничі науки» за спеціальністю 103 «Науки про Землю».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри туризму
Львівського державного університету
фізичної культури імені Івана Боберського

А.П. Голод

Проректор

з науково-педагогічної роботи та
міжнародних зв'язків,
кандидат біологічних наук, професор
Львівського державного університету
фізичної культури імені Івана Боберського

А.С. Вовканич